

УДК 027.4(450)"14/15"

Марія Кушнарьова,

канд. філос. наук, наук. співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Бібліотеки раннього італійського Ренесансу: від приватних до публічних

У статті висвітлюються особливості поширення приватних та виникнення публічних бібліотек у добу раннього Ренесансу в Італії, а саме, історико-культурне підґрунтя цього процесу, причини утворення таких книгозбірень, значення бібліофільських настроїв представників гуманізму для формування бібліотек та усвідомлення їхнього значення, джерела поповнення їхніх фондів.

К л ю ч о в і с л о в а: доба раннього Ренесансу, Петрарка, Боккаччо, приватні бібліотеки, джерела поповнення бібліотечних фондів, публічні бібліотеки, ренесансний інформаційний злам.

Кожна епоха у становленні світової культури формує своє ставлення до інформації та, відповідно, до її носіїв. Упродовж тривалого періоду історії людства ними були книги. Наш час, загальновідомо, є зламом, своєрідним перехідним етапом від паперових до електронних носіїв. З цим пов'язана велика кількість похідних проблем: змінюються ставлення людини до інформації, до її носіїв, стан людини з огляду на істотне збільшення інформації тощо. Риси згаданого інформаційного зламу притаманні не лише нашій добі. Тому природними є спроби звернення до історичного досвіду людства, а саме тих поколінь, які переживали типологічно схожі періоди. Одним з таких періодів була доба Ренесансу.

Ренесансний інформаційний злам, як відомо, стався стосовно тих питань, що нас цікавлять, через появу та поширення книгодрукування, яке хронологічно відбулося в межах саме цієї доби. Так само добре відомо, що далеко не всі, навіть освічені та світські діячі, радісно вітали появу книгодрукування і потрібен був певний час, аби друкована книжка здобула належну повагу. Однією з її безперечних переваг стала доступність, з часом – загальнодоступність. Це, відповідно, не могло не вплинути як на стан та характер бібліотечних установ, що зберігають книжки, забезпечують бажаним можливість ними користуватися, так і на ставлення до них людей.

Отже, з'ясування характеру, особливостей статусу та діяльності бібліотек доби Ренесансу може допомогти провести аналогії з нашим часом, кра-

ще зрозуміти особливості сприйняття членами суспільства нового виду інформації, її нових носіїв та, відповідно, нових бібліотек, точніше, нових функцій бібліотек у сучасну добу. Це зумовлює актуальність дослідження особливостей бібліотек та їх діяльності у добу Ренесансу. Оскільки італійський варіант ренесансної культури вважається типологічно найповнішим, традиція пошуку книжок давніх авторів, власне, і гуманізм як інтелектуальна течія, представники якої відомі своїм бібліофільством, були започатковані теж в Італії, постільки доцільним є дослідження означених питань на матеріалі саме італійського Ренесансу.

Доба Ренесансу в Італії упродовж останніх двохсот років стала темою незліченної кількості публікацій. Втім, з певних причин дослідження на зазначену тему у доробку українських вчених майже відсутні. Відповідно, і бібліотеки тієї доби як такі не ставали об'єктом спеціального аналізу на пострадянському просторі, хоча, безумовно, їм у контексті своїх завдань приділяють певну увагу автори узагальнюючих праць з історії бібліотек та бібліотечної справи [2], що спорадично доповнюють поодинокі статті, присвячені окремим аспектам теми [1; 4; 5; 10]. Достатньо великий масив досліджень створений зарубіжними вченими [15; 18; 22; 23], але, на жаль, далеко не всі їхні публікації доступні українським науковцям.

Загалом, науково виправданою є спроба висвітлення проблеми стану бібліотек та бібліотечної справи доби Ренесансу в Італії з урахуванням нових тенденцій, що характеризують су-

часний стан культурологічних, інформаційних, бібліотекознавчих студій та, ширше, нових викликів, які постають перед сучасною світовою спільнотою.

Мета статті – показати закономірність, природність виникнення та поширення приватних і публічних бібліотек у добу раннього Ренесансу в Італії, висвітлити окремі риси та ознаки цих процесів.

Джерельну базу дослідження становлять, насамперед, біографічні твори тогочасних авторів (Веспасіано да Бістіччі, Бернардіно Бальді, Джаноццо Манетті), інші документи (листування тощо).

Слід нагадати, що середньовіччя знало два основні види бібліотек: монастирські та соборні. В Італії найбільшими книгозбірнями володіли, зокрема, монастирі Новалеца, Фарфа, Боббіо, Помпоза, Нонантола і, зрозуміло, Монтекассіно. Ці самі монастирі були і найвизначнішими центрами виробництва книг, їхні скрипторії навіть виробляли власні типи письма.

Що стосується соборних бібліотек, то в Італії найвідомішими були, зокрема, зібрання собору Сант-Андреа у Верчеллі, куди входили рідкісні манускрипти IV ст., собору Верони, де копіювання манускриптів почалося навіть раніше, ніж у Монтекассіно [20, р. 152] та Болоньї [20, р. 522]. Істотно меншими книжковими зібраннями володіли інші собори. Зростання кількості соборних бібліотек є важливим ще й тому, що найпоширенішим та найдоступнішим (у тогочасному розумінні) закладом освіти в середньовіччі були соборні (кафедральні) школи, які, відповідно, у своїй діяльності мали можливість користуватися соборними книгозбірнями.

Досить поширеним є уявлення про наявність у добу середньовіччя університетських бібліотек [2, с. 69]. Насправді ж це твердження є набагато дальшим від істини, ніж здається, особливо стосовно Італії. Перша університетська бібліотека в Італії з'явилася у Падуї лише у 1631 р., приблизно в цей же час було засновано бібліотеку університету в Пізі [16, р. 506]. Бібліотека Болонського університету, який вважається найстаршим у Європі, взагалі виникла у 1712 р. [20].

Такою в загальних рисах була ситуація з бібліотеками на початку доби Ренесансу. Аби охарактеризувати зміни у статусі бібліотек та ставленні до них, започатковані Ренесансом, слід вказати на кілька тенденцій, характерних цієї доби і які мають значення для розгляду проблеми, що нас цікавить.

Насамперед, доба Ренесансу відрізняється від попередніх не тільки формуванням товарно-грошових відносин, виникненням про шарку буржуазії, іншими поглядами на роль людини в світі, іншим ставленням до мистецтва, але й своїм баченням майбутнього як відновлення минулого. На думку відомого дослідника М. Т. Петрова, Ренесанс «створив ще одну функцію культури – відновлення, реставрацію, відродження цінностей давньої культури – античної. (...) П'єр Паоло Верджеріо писав: «Якщо ми самі нічого не здатні створити, ми повинні цілими та неушкодженими передати книги нащадкам». Це вже концепція» [9, с. 139]. І хоча наведена думка гуманіста частково не відповідає істині, оскільки ренесансні мислителі, як ми тепер знаємо, поповнили світову духовну скарбницю багатьма яскравими творами, програмна (чи концептуальна) настанова, ним сформульована, є однією з тих рис, що визначають характер доби. Саме такий погляд екстраполювався на книги, навіть, насамперед, на книги. Загальновідомими є численні факти пошуку і віднайдення творів авторів минулого італійськими діячами, починаючи з Петрарки і Боккаччо.

Комплекс економічних, соціальних, інтелектуальних характеристик доби спричинив утвердження у свідомості тогочасних італійців низку нових цінностей, а саме, індивідуалізму з притаманною йому жагою слави, прагненням до набуття приватної власності, визнанням права на існування за індивідуальними смаками, поглядами, почуттями.

Визнання слави, власності, індивідуальних смаків та поглядів як бажаних атрибутів особистості створювало підстави для протиставлення цієї особистості натовпу. Згадані вище гуманісти на чолі з Петраркою не вважали за потрібне приховувати своє презирливе ставлення до натовпу, але для них головним критерієм, що визначав належність до натовпу, було не походження, титул чи фінансовий стан особи, а наявність чи відсутність відповідної освіти (або, як казали тоді, «любові до науки»). Оскільки головним носієм знання (чи освіти) в ті часи були книги, наявність у певної особи книг, їх кількість свідчили про ступінь освіченості цієї особи, відтак, про її неналежність до натовпу.

Ще одне, що відрізняє Ренесанс від попередніх епох, – це зміни у ставленні до знання як такого. Панування латини та теології, схоластичних методів пізнання призвели до виникнення основопо-

ложного для середньовіччя уявлення про своєрідний езотеричний характер знання, відповідно, про елітарність тих, хто ним володіє. Але пізніші реалії часу, що змінилися, спричинили своєрідну десакралізацію знання. Це проявилось як у дедалі відчутнішому світському характері знання, так і у його популяризації.

Все вищезазначене стало поштовхом до поширення приватних бібліотек. Приватні бібліотеки як такі виникли, зрозуміло, задовго до Ренесансу. Вони існували вже у Давній Греції та Давньому Римі, за часів середньовіччя їх мали королі та інші особи високого соціального статусу, (наскільки королівську бібліотеку тих часів можна вважати справді приватною – це інше питання). У XIV ст. приватні бібліотеки втрачають свою елітарність, їх кількість починає стрімко зростати. Згадані Петрарка і Боккаччо тут були піонерами. Вони першими – і особисто, і через знайомих – починають шукати та збирати книжки. Насамперед, вони їх шукають і знаходять у згаданих монастирях. Боккаччо взагалі мимоволі спричинив жваві суперечки у науковому товаристві XX–XXI ст. з приводу питання, чи крав він книги з Монтекассіно, або, коректніше, на яких підставах він забирав собі книги, які там знаходив [13; 15, р. 229]. Саме монастирські зібрання були джерелом поповнення особистих бібліотек пізніших гуманістів: Поджо Браччоліні, Нікколо Нікколі, Томмазо Парентучеллі (майбутнього Папи Римського Миколая V) і всіх інших власників приватних книгозбірень. Відома розповідь Боккаччо про книги, що лежали, нікому не потрібні, в незамкненій кімнаті, вкриті пилом (хоча насправді він відвідав Монтекассіно невдовзі після землетрусу 1349 р., так що наявність пилу на книгах була природною) [21, р. 186], набула популярності в ті часи, оскільки опосередковано містила як оспівування гуманістів, що буквально рятують духовні, інтелектуальні скарби людства, так і інвективу проти неосвічених, грубих ченців, які, не усвідомлюючи цінності книг, не можуть та й не вважають за потрібне дати лад тому, що їм належить. Не дивно, що через сімдесят років після Боккаччо майже ту саму історію про порятунок книг з монастиря повідав Поджо Браччоліні 1416 р. в листі до Гуаріно да Верона [19]. Образ гуманіста, який повертає людям багатство, що вважалося втраченим, був до певної міри програмним упродовж століття.

Поповнення приватних бібліотек у результаті вдалих пошуків було не єдиним джерелом форму-

вання колекцій. Книги часто створювали шляхом переписування на персональне замовлення власника бібліотеки. Зокрема, Петрарка постійно тримав п'ять переписувачів, а після смерті поета його дочці довелося їх кількість подвоїти – настільки багато було замовлень від бажаючих мати власні примірники творів Петрарки [4, с. 25]. За свідченням Веспасіано да Бістіччі, від 30 до 40 переписувачів працювали на замовлення Федеріко да Монтефельтро, створюючи його бібліотеку [12, р. 95]. Багато діячів переписували власноруч твори, які вони хотіли би мати (Петрарка [7, с. 560], Парентучеллі [12, р. 26], Нікколі [12, р. 474] та ін.).

Важливим джерелом поповнення приватних книгозбірень були подарунки. Оскільки придбати потрібну книжку в ті часи було важко і коштували книжки дорого, то цілком ймовірно, що відомий афоризм «Книга – найкращий подарунок» сягає своїм корінням доби Ренесансу. Такий подарунок непрямо свідчив на користь як особи, що дарувала, так і особи, якій дарували. Саме так це виглядає в інтерпретації Петрарки, який у листі Миколаю Сигеросу писав: «Що, справді, подарує найрозумніша та найкрасномовніша людина, як не саме джерело розуму, таланту та словесного мистецтва? Ти й подарував мені Гомера» [6, с. 541]. Вочевидь, такі подарунки в колах, не чужих словесності, робили нерідко.

У XV ст., з поширенням ідей гуманізму, істотним поживленням літературного процесу в італійських землях зростає кількість гуманістів, відповідно, їх творів та зроблених ними перекладів давніх авторів. Власні твори дарувалися як колегам, тобто іншим гуманістам, так і тим, кому або вже були зобов'язані матеріальною підтримкою, або розраховували на таку, тобто владним особам. Наприклад, герцогу Урбіно Федеріко да Монтефельтро, за свідченням історика кінця XVI ст. Б. Бальді, свої твори дарували «Джованні Понтано, Марсіліо Фічіно, Кристофоро Ландіно, Нікколо Перотто, Галеотто Марціо, Паоло Марсо, Аламанно Рінуччіні та інші, яким нема рахунку, як це видно з присвят книжок, що зберігаються у бібліотеці в Урбіно» [11, р. 239–240].

Власниками приватних бібліотек стають можновладці (Гонзага, Монтефельтро, д'Есте, Медічі, Вісконті, Малатеста), гуманісти (вже згадані Браччоліні, Нікколі, власне, різномасштабні книжкові зібрання мали всі відомі гуманісти) [10, с. 217–219], духовні особи (папи римські Миколай V, Пій II, Сикст IV, кардинал Віссаріон), а також особи, які збирали книжки просто для власного задо-

волення [21, р. 581; 10, с. 219]. Тож можна констатувати, що з середини XV ст. приватні бібліотеки з поодиноких прикладів стають ознакою життя суспільства.

Цей висновок підтверджується даними про кількість приватних книгозбірень в Італії, наведеними німецьким дослідником Т. Готтлібом: зокрема, у X ст. в Італії було 2 таких бібліотеки, у XI ст. – 4, у XII ст. – 6, у XIII ст. – 11, у XIV ст. – 23, а у XV ст. – 65, причому останню цифру пізніші дослідники збільшують до 70 [18, р. 257]. Цікаво, Джованні ді Біччі Медічі у 1418 р. мав лише три книги [17, р. 69], а його син Козімо за півстоліття був уже власником однієї з найвідоміших бібліотек того часу.

Отже, до згаданих вище типових для середньовіччя монастирських та соборних бібліотек у добу Ренесансу додаються приватні. Характерні для середньовіччя монастирські бібліотеки не тільки не зникли, а продовжували функціонувати, вони були «школою і навіть лабораторією для формування нового типу бібліофіла, часто далекого у своїй діяльності від релігійної сфери» [5, с. 52–53], тому, можливо, трохи зарано стосовно Ренесансу говорити про «домінування приватної бібліотеки» [2, с. 78], але є сенс вважати її поширення однією з найхарактерніших рис доби. Істотне збільшення приватних зібрань у XV ст. порівняно навіть з попереднім свідчить про те, що спорадичне явище перетворилося на тенденцію, яка, у свою чергу, започатковує традицію приватного книгозбірництва, котра в загальних рисах триває досьогодні.

У добу Ренесансу тенденція утворення приватних бібліотек, на перший погляд, дивним чином співіснує з абсолютно протилежною. У середині XV ст. виникає і набирає сили ідея публічної бібліотеки¹.

Можна виокремити кілька причин цього явища. Насамперед, приватні бібліотеки були не тільки духовним, інтелектуальним скарбом, а й мовою юристів, приватним рухомим майном, яке потрібно було, як будь-яке майно, комусь заповісти, призначивши спадкоємців. Не всі власни-

ки бібліотек мали кровних спадкоємців, а якщо й мали, то зазвичай ці спадкоємці не поділяли інтересів заповідачів, тому залишати книги їм було не зовсім правильно. До того ж, це рухоме майно становило велику цінність, а, отже, виникали побоювання, що спадкоємці, не усвідомлюючи його значення, просто розпродадуть книжки, вони будуть розпорошені по різних місцях і бібліотека просто зникне, як це трапилося, зокрема, з дуже великою, як на ті часи, книгозбірею відомого гуманіста Колуччо Салютаті. А з бібліотекою зникне результат тривалої копіїткої праці, зникне пам'ять про того, хто її зібрав, а разом з нею – підстави для такої жаданої для гуманістів слави. Навпаки, якщо заповісти бібліотеку громаді – місту, монастирю, тобто, в широкому розумінні, «всім», то ймовірність того, що вона залишиться цілісною, стає набагато вищою, відтак, слава – набагато реальнішою.

Науковці досі не дійшли згоди щодо того, хто першим оприлюднив ідею створення публічної бібліотеки. Насамперед, слід згадати Петрарку. Коли Боккаччо під час чергового наступу ацедії пропонував Петрарці купити його бібліотеку, той відповів: «Не хочу, щоб книжки знаменитої людини розгубились чи, як буває, потрапили до рук неуків. Книжки, це знаряддя, яким ми користувалися у своїх заняттях, мають разом та непорізно – якщо Бог благословить мій задум – піти в якесь добре та тихе місце, де постійно зберігатиметься пам'ять про нас; так я вирішив після смерті того, у кому я сподівався побачити наступника» [8, с. 625]. Петрарка мав на увазі смерть свого сина Джованні у 1361 р. і, хоча мав ще дочку, інших рідних, заповів свої книги Венеції з умовою, що ними зможуть користуватися інші, а коли це місто не виправдало його сподівань – Каррара, синьйорам Падуї. Боккаччо, який впорався зі змінами свого настрою і пережив Петрарку, залишив свої книги флорентійському монастирю Санто Спіріто.

Ідея перетворити свою приватну бібліотеку на публічну осяяла голову Петрарки на початку другої половини XIV ст. Наприкінці століття канцлер Флорентійської республіки Колуччо Салютаті у своїх творах обстоює думку про необхідність створити бібліотеку, яка була б, сучасною мовою, лабораторією з вивчення текстів та дбала б про їхнє зберігання, а також виконувала б функції культурного центру, відкритого для всіх, хто прагне знань [1, с. 139]

У першій чверті XV ст. ту саму ідею виголосив правитель Ріміні Карло Малатеста, котрий волів

¹ Терміна «публічна бібліотека» в нашому сучасному розумінні Ренесанс, безумовно, не знав, тому тлумачити вислів «*biblioteca publica*», який зустрічається в тогочасних джерелах, і застосовувати його до епохи, що досліджується, доцільно у розумінні «бібліотека, якою можуть користуватися люди, що не належать до родини та знайомих власника». Хоча ця дефініція варта окремого вивчення.

аби книги були розміщені у «місці, де ними могли б користуватися бідні та інші» [21, р. 559]. Але, як це часто буває, той, хто першим щось придумав, далеко не завжди стає тим, хто це першим зробив. Ідею Карло реалізував Доменіко Малатеста, заснувавши Малатестіану, бібліотеку, яка зберігала фонди та основну структуру упродовж п'яти з половиною століть.

Деякі відомі дослідники доби Ренесансу піонером заснування публічної бібліотеки вважають невідомого широким колам пістойського гуманіста Созомену (Зембіно), який заповітом, складеним у середині XV ст., передавав свої книги церкві апостола Сан Якопо в Пістойї «*ad commune usum*» («для загального користування»). У ньому наголошувалося, що книгами повинні мати можливість користуватися учні [10, с. 221; 21, р. 579]. Веспасіано да Бістіччі також стверджує, що Созомена залишив сто п'ятдесят книжок Пістойї, «які розмістили у палаццо Синьйорії у публічному місці (*in luogo publico*), аби кожному було зручно» [12, р. 503].

Голова однієї з найзаможніших та наймогутніших родин Флоренції Палла Строцці, знаний поціновувач красного письменства та гуманістичного вчення, був пристрасним любителем книг. За свідченням Веспасіано да Бістіччі, він «тримав як грецьких так і латинських переписувачів у власному домі і поза ним, найкращих, які були у Флоренції; він купував усі книги, які міг, якої б галузі знань вони не стосувалися, маючи намір створити найдостойнішу бібліотеку у Санта Трінтіта і волів, аби вона була публічною (*voleva ch'ella fussi publica*), щоб кожен мав можливість нею користуватися» [12, р. 275]. Його намірам завадив Козімо Медічі: Строцці і Медічі були давніми суперниками у боротьбі за першість та контроль над Флоренцією, по черзі відправляючи один одного на заслання, але у 1434 р. Козімо Медічі поклав край цим іграм, піддавши вигнанню з міста майже усіх Строцці відразу. Палла до рідної Флоренції уже не повернувся, вимушений був жити в Падуї, а своє книжкове зібрання заповів тамтешньому монастирю св. Юстини.

Палла Строцці з Флоренції поїхав, але його ідея залишилась і реалізував її Козімо Медічі при слушній нагоді.

У 1409 р. помирає Колюччо Салютаті і його бібліотека, яка налічувала близько 800 томів, була розпродана, отже, припинила своє існування: на сьогодні менше чверті її книжок ідентифікували, не зважаючи на те, що всі видання були позначені

екслібрисом власника [19, р. 283]. Певну кількість книг купив вже згаданий Созомена (Зембіно) да Пістойя, частину – придбав Козімо Медічі, долучивши їх до своєї книжкової колекції.

У 1437 р. помирає Нікколо Нікколі, який прославився навіть серед гуманістів своєю жагою до книг і зібрав бібліотеку, що налічувала теж близько 800 томів. За свідченням Веспасіано да Бістіччі, Нікколі у своєму заповіті, який він зачитав у присутності сорока громадян Флоренції, висловив бажання, щоб після його смерті його знаменита бібліотека стала публічною, «щоб нею міг би користуватися кожен, хто матиме в цьому потребу». Громадяни ухвалили передати книжки Козімо Медічі, щоб він їх розмістив у Сан Марко на виконання волі заповідача, за якою це мало бути публічне місце (*luogo publico*), а книги – спільними для всіх, хто має в них потребу (*comuni a tutti quelli che n'avessino bisogno*)» [12, р. 479]. Далі біограф стисло переказує майже панегірик Нікколі, автором якого є Джаноццо Манетті. Останній, не надто переймаючись проблемою коректності співставлення історичних особистостей, заявляє, що Нікколі зробив більше, ніж Платон, Аристотель, Теофраст, адже у своїх заповідях вони згадують певні речі, які вони залишають своїм дітям та іншим і взагалі не згадують свої книги. Теофраст, наприклад, залишив їх своєму другу. Тільки Нікколі забажав, щоб його книжки були у публічному користуванні, на спільну користь кожному (*a comune utilità di ognuno*), що заслуговує на найбільшу хвалу» [12, р. 479].

Козімо Медічі справді після смерті Нікколі у 1437 р. передав релігійні книги монастирю Сан Марко, у такий спосіб виконавши заповіт друга і долучившись до створення бібліотеки Сан Марко, яку деякі дослідники вважають «першою загальнодоступною (публічною) бібліотекою в Європі» [1, с. 138]². Частину книжок Нікколі Козімо залишив собі, причому він справді мав на це право, оскільки вони були куплені свого часу Нікколі великою мірою на гроші Козімо. «Фонд» Нікколі долучився до «фонду» Салютаті, в результаті утворилося велике книжкове зібрання. Бібліотекою Козімо Медічі могли вільно користуватися його друзі, серед яких були всі, не чужі гуманістичних студій та літературної праці, мешканці Флоренції, зрештою, на той час їх було не так вже й багато, та

² Втім, інші дослідники дотримуються погляду, за яким першою публічною бібліотекою Європи є так званий Бодлеана в Англії, утворена на початку XVII ст. [3].

його гості. Мабуть, бібліотеку Медічі зарано називати публічною, але, принаймні, є підстави стверджувати, що «це була перша така бібліотека в Європі, яка через покоління стала моделлю для Ватиканської бібліотеки в Римі» [17, р. 69].

Як відомо, у формування Ватиканської книгозбірні великий внесок зробив Томмазо Парентучеллі, який став Папою Римським під іменем Миколая V (понтифікат 1447–1455). Певний період своєї молодості він провів у Флоренції, дивним чином балансує між запеклими ворогами Медічі і Альбіцці, але вже тоді був знайомим ерудитом та бібліофілом, тому саме він склав на прохання Козімо план поповнення (чи формування) бібліотеки, відомий тепер як «бібліотечний канон Парентучеллі». Італійський дослідник Ч.Вазолі має рацію, коли стверджує, що Парентучеллі не тільки дає поради Козімо, але уявно будує «ідеальну», на його погляд, книгозбірню. Ставши Папою, він реалізує свою мрію, «намагаючись створити велику бібліотеку, відкриту для всіх, хто навчається, наповнену грецькими та латинськими книжками, які доповнювалися би текстами, найосновнішими для досконалої енциклопедії знань» [23]. Сучасник Миколая V Веспасіано да Бістиччі вважав, що збирання книг Миколаєм V стало підготовкою до реалізації його наміру «створити бібліотеку Святого Петра для загального користування (*per commune uso*) всього римського двору, що було б чудово (*cosa mirabile*), якби це сталося, але передчасна смерть не дала змоги цього зробити» [12, р. 39]. Як би там не було, але за час понтифікату Миколая V фонд Ватиканської бібліотеки зріс більше ніж у шість разів: з 340 книжок у 1443 р. до майже 2000 у 1455-му [18, р. 262].

Ідею створення Ватиканської бібліотеки повною мірою реалізував Сикст IV за допомогою свого однопольця гуманіста Бартоломео Платіні через двадцять років після смерті Миколая V, у 70-х – на початку 80-х років XV ст. Однак, книгозбірня Ватикану веде свій відлік, за різними джерелами, від VI–VIII ст., тому стосовно XV ст. правильніше було б говорити не про створення, а про інституціоналізацію Ватиканської бібліотеки, тобто про перетворення її на впорядковану установу з певним бюджетом, штатом співробітників, затвердженим керівництвом (Папою Римським), порядком діяльності тощо. Бібліотеку Ватикану, відповідно до правил, введених за Сикста IV, теж можна вважати публічною, оскільки нею могли користуватися як духовні, так і світські особи [14, р. 6].

Отже, як бачимо, розвиток бібліотек доби раннього Ренесансу визначали два процеси, а саме: майже одночасне, у другій половині XIV – першій половині XV ст., виникнення і поширення приватних та публічних бібліотек, які додалися до існуючих на той час монастирських і соборних. Тогочасні приватні бібліотеки не були одиничними, вони виникали в різних містах Італії, належали представникам різних соціальних груп та культурних кіл. Так само не були поодинокими приклади виникнення бібліотек, які, з огляду на специфіку того часу, можна назвати публічними. Кількість осіб, які більш-менш успішно намагалися реалізувати ідею публічних бібліотек, а також схвальна реакція на це представників громадськості свідчать, що ця ідея була покликана до життя не лише суб'єктивними прагненнями окремих людей, а й змінами, що відбулися на той час у культурному та суспільному житті.

Мабуть, зарано говорити про появу публічних бібліотек як окремого виду бібліотечних установ стосовно XIV–XV ст., але вищевикладене дає підстави констатувати виникнення та поширення ідеї публічної бібліотеки як такої. Прикметно, що інтенсивне зростання кількості приватних бібліотек і виникнення ідеї публічних – процеси майже одночасні. Ця «нерозведеність» у часі опосередковано свідчить на користь глибинної спорідненості приватного та публічного у свідомості людей раннього Відродження. Власне, публічність як усвідомлена окрема сфера життя в ті часи тільки починала переживати своє становлення, причому приватність формувала публічність «з себе». Тому виникнення публічних бібліотек є явищем, покликаним часом, і його можна розглядати як прояв глибинних соціальних та загальнокультурних тенденцій доби.

Список використаних джерел

1. Брагина Л. М. Библиотека Сан Марко во Флоренции / Л. М. Брагина // Книга в культуре Возрождения. – М. : Наука, 2002. – С. 138–148.
2. Володин Б. Ф. Всемирная история библиотек / Б. Ф. Володин. – СПб : Профессия, 2004. – 432 с.
3. Дмитриева О. В. Томас Бодлей и первая публичная библиотека в Европе / О. В. Дмитриева // Книга в культуре Возрождения. – М. : Наука. – 2002. – С. 198–210.
4. Девятайкина Н. И. Начало формирования гуманистического культа книги в эпоху Петрарки / Н. И. Девятайкина // Книга в культуре Возрождения. – М. : Наука, 2002. – С. 24–33.
5. Жеравина О. А. Библиотеки Флоренции в культурном наследии Италии [Электронный ресурс] / О. А. Жеравина // Вестник Томского государственного университета. – Томск, 2011. – № 1. – С. 52–62. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/>

article/n/biblioteki-florentsii-v-kulturnom-nasledii-italii. – Название с экрана.

6. *Петрарка Ф.* Николаю Сигеросу, греческому претору, благодарение за присылку Гомеровою книги / Ф. Петрарка // Петрарка Ф. Канцоньере. Моя тайна или Книга бесед о презрении к миру. Книга писем о делах повседневных. Старческие письма. – М. : «РОСАД», 1997. – С. 540–543.

7. *Петрарка Ф.* Нерию Моранду из Форли, сорадование его выздоровлению / Ф. Петрарка // *Петрарка Ф.* Канцоньере. Моя тайна или Книга бесед о презрении к миру.... – С. 557–562.

8. *Петрарка Ф.* Иоанну из Чертальдо, о прорицаниях умирающих / Ф. Петрарка // *Петрарка Ф.* Канцоньере. Моя тайна или Книга бесед о презрении к миру... – С. 613–626.

9. *Петров М. Т.* Итальянская интеллигенция в эпоху Ренессанса / М. Т. Петров. – Л. : Наука, 1982. – 216 с.

10. *Хоментовская А. И.* К истории книги и библиотек по заветаниям гуманистов и ученых итальянского Возрождения (1320–1574) / А. И. Хоментовская // Средние века. – 1963. – Вып. 24. – С.217–224.

11. *Baldi B.* Vita e fatti di Federigo di Montefeltro / B. Baldi. – Roma, 1824. – V. III. – 398 p.

12. *Bisticci, Vespasiano da.* Vite di uomini illustri del secolo XV / Vespasiano da Bisticci. – Firenze, 1859. – 564 p.

13. Boccaccio: ladro di libri a Montecassino? Falso, e'leggenda [Risorso elettronica] // AdnKronos. – Modo di accesso : http://www1.adnkronos.com/Archivio/AdnAgenzia/1997/05/28/Cultura/BOCCACCIO-LADRO-DI-LIBRI-A-MONTECASSINO-FALSO-E-LEGGENDA-2_121400.php. – Titolo dello schermo.

14. *Clark J. W.* On the Vatican library of Sixtus IV. Reprinted from the Cambridge Antiquarian Society's Proceeding and Communications for 6 March, 1899 / J. W. Clark [Electronic resource] // Wikisource. – Mode of access : https://en.wikisource.org/wiki/On_the_Vatican_Library_of_Sixtus_IV. – Title from screen.

15. *Coulter C.* Boccaccio and the Cassinese Manuscripts of the Laurentian Library / C. Coulter // Classical philology. – V. 43. – № 4 (Oct. 1948). – P. 217–230.

16. *Grendler P. F.* The Universities of the Italian Renaissance / P. Grendler. – John Hopkins University Press, 2001. – 597 p.

17. *Hibbert C.* The House of Medici. Its Rise and Fall / C. Hibbert. – New York, 1980. – 364 p.

18. *Kibre P.* The Intellectual Interests Reflected in Libraries of the Fourteenth and Fifteenth Centuries / P. Kibre // Journal of the History of Ideas. – Vol.7. – № 3 (June, 1946). – P. 257–297.

19. Lettera di Poggio Bracciolini a Guarino Guarini (Veronese) [Risorso elettronica] // Prosatori latini del Quattrocento. – Milano – Napoli, 1952. – Modo di accesso : http://www.lcgalilei.pisa.it/NS/docs/dispense/9788839533951_01_00_t1-1.pdf. – Titolo dello schermo.

20. *May R.* The Prologue to Apuleus' Metamorphoses and Coluccio Salutati : MS Harley 4838 / R. May // Ancient Narrative : Supplementum 6. Keulen W. H., Nauta R. R., Panayotakis S., eds. – Groningen, 2006. – P. 281–312.

21. Storia [Risorso elettronica] // BUB – Sito ufficiale della Biblioteca Universitaria di Bologna. – Modo di accesso : <http://www.bub.unibo.it/it-it/la-biblioteca/storia.aspx?idC=61647&LN=it-IT>. – Titolo dello schermo.

22. *Thompson J. W.* The Medieval Library/ J. W. Thompson. – The University of Chicago Press, 1939. – 682 p.

23. *Vasoli C.* La biblioteca progettata da un Papa: Niccolò V e il «suo canone» / C. Vasoli [Risorso elettronica] // Babel. – Modo di accesso : <http://babel.revues.org/1974>. – P. 219–239. – Titolo dello schermo.

Стаття надійшла до редакції 30.01.2017 р.

Mariia Kushnariova,

Cand. of Philosophy, Researcher, Vernadsky National Library of Ukraine

LIBRARIES OF THE EARLY ITALIAN RENAISSANCE: FROM PRIVATE TO PUBLIC

Certain special characteristics of impressive increasing the number of private and appearance of public libraries in Italian Early Renaissance are considered in the paper, namely historic and culture background of this process, reasons led to existence of these libraries, importance of bibliophile views of humanists for libraries' formation and for people awareness of its importance, sources of its funds increasing.

К е у о r d s: Renaissance, Italy, public libraries, private libraries.